

## **Контрол на упойващи и психотропни вещества. Политики за ограничаване разпространението на наркотични вещества**

Употребата, движението и контрола върху наркотичните вещества са обект на международното законодателство. Първа стъпка в това направление е свиканата през 1909 г. Шанхайска конференция по опиума. В работата ѝ вземат участие представители на 13 страни, които си поставят за цел да се предотврати нелегалния внос на наркотици в Европа и САЩ от азиатския район. Независимо от липсата на конкретни норми и договорености за ограничаване употребата и неразпространението им, положено е началото на международния контрол и се дава тласък на международното сътрудничество и правна помощ в тази насока.

Следващите усилия са конференцията в Хага от 1912 г. и приетия първи документ "Международно споразумение за опиума". Независимо от международните проекти и сътрудничество консумацията се увеличава драстично и не се постига използване на наркотиците предимно за лечебни и научни цели. Следва споразумението от Женева (1925 г.), допълнено през 1931 г. с нови мерки за контрол. Създаден е и Консултативен комитет по борбата срещу търговията на опиум и други опасни за здравето на човека лекарствени вещества, като през 1946 г. неговите функции преминават към Комисията по упойващите вещества на ООН.

Следва приемането на международни конвенции, които въвеждат мерките за контрол върху упойващите и психотропни вещества.

- Единна конвенция за контрол на упойващите вещества от 1961г.
- Единна конвенция за контрол на психотропните вещества от 1971г.
- Конвенция против незаконната търговия с упойващи и психотропни субстанции от 1988г.

Изискванията на тези документи са въведени в националните законодателства на страните, които са ратифицирали конвенциите.

Република България е ратифицирала и трите международни конвенции в областта на контролираните субстанции. Те са разработени от СЗО и приети от Общото събрание на ООН по предложение на Фармацевтичния отдел на световната организация. Списъците с

веществата, обект на контрол по смисъла на конвенциите периодично се обновяват, като последната ревизия е от 1995 г.

Включват вещества, за които е доказано че:

- предизвикват състояние на зависимост;
- имат стимулиращо или депресивно въздействие върху ЦНС, предизвикват халюцинации или нарушения на двигателната активност, мисловната дейност, поведението, възприятията или настроението;
- с тях се злоупотребява или имат вредно въздействие, представляващо проблем за общественото здраве и обществото.

Единната конвенция за упойващите вещества е приета през 1961 г. и допълнена през 1972 г. Тази конвенция е създадена от 73 държави с цел да се въведе единен международен документ за контрол на упойващите вещества и да се осигури контрол над производството и суровините. Държавите членки считат, че трябва да се въведат ефикасни мерки за борба с наркотиците, те трябва да бъдат координирани и действията на международната общност да се ръководят от едни и същи принципи с оглед запазване физическото и морално здраве на човечеството. Единната конвенция за контрол на упойващите вещества съдържа дефинициите в тази област и се състои от 4 части, в които са описани контролираните субстанции. Списъците с вещества са по-известни като **"жълти"** и съдържат:

Част I – списъци на упойващи вещества, контролирани на международно ниво с 2 секции. По своя характер това са:

1. морфин и морфинови производни, канабис, кока, мак и маково семе и извлечани от тях вещества или техни полусинтетични и синтетични производни;
2. кодеин и производни, ацетилдихидрокодеин, декстропропосифен, препарати на кокаина, дифеноксин, дифеноксилат, прах от ипекакуана ацеторфин, дезоморфин, еторфин, тиофентанил, хероин, еторфин и др.

Всички вещества са дадени с техните химични и международни непатентни наименования (INN), приети от СЗО.

Част II – препарати с упойващи вещества, изключени от някои форми на контрол от 1961 г., поради по-ниско съдържание на наркотично

вещество. Това са кодеинови препарати, съдържащи не повече от 100 милиграма в единична доза или 2,5% концентрация; препарати, съдържащи пропирам не повече от 100 милиграма; препарати, съдържащи декстропропоксифен не-повече от 135 милиграма в единична доза, или 2,5% в обща доза; препарати с кокаин, съдържащи не повече от 0,1% кокаинова основа; препарати с опиум или морфин, съдържащи не повече от 0,2% морфинова анхидридна база; препарати, съдържащи дифеноксин не повече от 0,5 милиграма; препарати, съдържащи дифеноксилат не повече от 2,5 милиграма; препарати с прах от ипекакуана или опиум, съдържащи 10% опиум на прах или 10% пулвис от корен от ипекакуана.

Част III – по азбучен ред са изброени имената на лекарства, които съдържат упойващи вещества и са известни, включително търговските наименования, като INN е подчертано.

Част IV – упойващи вещества и съответстващите им концентрации на етерите, естерите или солите, както и процентите за преизчисляване на концентрацията на чистото вещество в етерите, естерите и солите.

Конвенцията за контрол на психотропните вещества е подписана във Виена през 1971 г. и има същите цели, както и конвенцията за упойващите вещества – да обедини усилията на държавите в борбата срещу злоупотребата с психотропни субстанции. Като психотропна субстанция се дефинира всяка субстанция от природен или синтетичен характер, включена в четирите части (**зелени списъци**) на конвенцията, а препарат е всеки разтвор, смес или всяко физично състояние, съдържащо една или повече психотропни субстанции.

Четирите части включват следните данни:

Част I – INN на психотропните субстанции, разделени в четири списъка – **Първо** табло включва броламфетамин, катинон, етициклидин, етриптамин, лизергин и производни, псилоцибин, ролициклидин, тенамфетамин и теноциклидин. Във **второто** табло са амфетаминовите производни, меклоквалон, метаквалон, метилфенидат, фенметразин, секобарбитал, зипепрол. **Трето** табло – амобарбитал, бубленорпин, буталбитал, катин, циклобарбитал, флуниотразепам, глутетимед, пентазоцин, фенобарбитал. **Четвърто**

табло – всички останали барбитурати и бензодиазепини.

Част II – Имената, синонимите или търговските марки на психотропните субстанции, техни соли или препарати, съдържащи психотропни субстанции под международен контрол;

Част III – Процентно съдържание на наркотичната субстанция в основите или солите по INN;

Част IV – Забрани или ограничения на вноса и/или износа на психотропните субстанции в различни държави.

Чрез двете конвенции се регламентират определени задължения на държавите, подписали документа:

- да уведомяват международния борд за контрол на наркотични вещества за новооткрити вещества с подобно действие и новоразрешени търговски марки;

- да изискват и/или издават лиценз за производство на контролираните вещества;

- да въведат квотен принцип – предварително да определят количеството, необходимо за употреба за медицински цели и да произвеждат, внасят и употребяват само това количество;

- да въведат изисквания за предписване на специални рецептурни бланки;

- да изискват отделно разрешение за внос и/или износ на контролираните вещества;

- да предоставят ежегодно информация за движението и употребата за медицински цели на веществата;

- да предприемат мерки за пресичане на незаконното движение и разпространение.

Третата конвенция е приета през 1988 г. и се отнася за прекурсорите и химичните вещества често използвани при незаконното производство на упойващи вещества и психотропни субстанции под международен контрол. Тя се състои от 4 части: I – субстанции под международен контрол като химично наименование, кодове и регистрационни номера по Chemical Abstract Index с цел по-бързото им идентифициране; II – азбучен списък на химичните наименования, синоними и търговски

наименования, вкл. на солите им; III – таблица за преизчисляване на солите като чисти вещества и IV – списък на държавите изискващи уведомяване преди износ на веществата под международен контрол.

ЗАКОН ЗА КОНТРОЛ НА НАРКОТИЧНИТЕ ВЕЩЕСТВА И ПРЕКУРСОРИТЕ (ЗКНВП) /обнародван през 1999 г., изменян и допълван многократно/ Целта на ЗКНВП е да уреди обществените отношения, свързани с контрола върху наркотичните вещества и прекурсорите, в съответствие с изискванията на международните договори, по които Република България е страна. Международните споразумения, на които се основава ЗКНВП са Единните конвенции на ООН за контрол на упойващи и психотропни вещества. В конвенциите се препоръчват мерки за борба с неправилното използване на упойващи и психотропни вещества, както и се предлагат списъци с тези вещества. Страните, подписали конвенциите се задължават да разработят собствено законодателство, което да регламентира медицинската и немедицинска употреба на контролираните вещества.

Регламентирани са също организацията, правомощията и задачите на държавните органи, осъществяващи контрол върху всички дейности и отчетността на наркотични вещества, независимо от предназначението – медицинска, немедицинска, научно-изследователска или експериментална, вкл. дейностите с прекурсори.

Обхват – този закон урежда:

1. Организацията, правомощията и задачите на държавните органи осъществяващи контрол върху производството, преработването, търговията, употребата, съхранението, вноса, износа, превозването и отчетността на наркотични вещества;
2. Мерките срещу злоупотребата и незаконния трафик с наркотични вещества и прекурсори;
3. Научноизследователската и експертна дейност, свързана с наркотични вещества и прекурсори за тяхното производство.

Законът е напълно хармонизиран и съгласуван с Единните конвенции на ООН за упойващи и психотропни вещества, конвенцията за борба с незаконния трафик на вещества и прекурсори и Европейското законодателство.

Структурата на закона е в отделни глави:

- Общи положения,
- Национален съвет по наркотичните вещества,
- Контролни органи и взаимодействие между тях,
- Забрана на растения, вещества и препарати,
- Контрол върху веществата и препаратите,
- Международно сътрудничество,
- Лечение, превенция и рехабилитация на лица, зависими или злоупотребяващи с наркотични вещества,
- Изземване, конфискация и унищожаване на наркотични вещества и прекурсори,
- Принудителни административни мерки и административно наказателни разпоредби.

Законът определя значението на термините, като дефинициите в допълнителните разпоредби определят, че Упойващо + Психотропно = Наркотично вещество.

Наркотично вещество е всяко упойващо и психотропно вещество, включено в приложенията на закона, което може да предизвика състояние на зависимост и има стимулиращо или депресивно въздействие върху ЦНС, предизвиква халюцинации или нарушения в двигателната функция, мисловната дейност, поведението, възприятието и настроението, както и други вредни въздействия върху човека.

**Наркотичните вещества** са разделени на две главни групи в закона, според риска които носят за общественото здраве:

- вещества с висока степен на риск (Приложение 1 и 2);
- рискови вещества (Приложение 3)

В Закона са определени също:

- - всички растения, съдържащи упойващи и психотропни вещества, забранени за използване в страната (Приложение 1);
- - вещества, използвани при производство на упойващи и психотропни вещества, класифицирани като прекурсори (Приложение. 4).

Дейности по производство и преработка на наркотични вещества по през 2006 г. извършват 6 фармацевтични фирми, получили лиценз.

Търговия на едро в страната и внос на лекарства, съдържащи наркотични вещества от приложения 2 и 3 на ЗКНВП осъществяват 53 фирми, лицензирани за дейности с наркотични вещества.

Търговия на дребно с лекарства, съдържащи наркотични вещества от приложения 2 и 3 на ЗКНВП осъществяват 1 908 аптеки, лицензирани за дейности с наркотични вещества.

Внос и износ на наркотични вещества се извършва, съгласно международната система за търговия с наркотици, чрез разрешителни за внос и износ, издавани от Националната служба при МЗ. Чрез тази система се контролират веществата от Списъци I и II на Единната конвенция за упойващите вещества от 1961г. и Списъци I, II, III и IV на Конвенцията за психотропните субстанции от 1971 г.

В страната са лицензирани за дейности с прекурсори 105 юридически лица. Прекурсорите на наркотични вещества са химически вещества, които намират широко приложение, както във фармацевтично производство, така и в индустрията, като цяло. С тях се търгува законно в големи количества, но те могат да играят и ключова роля при незаконното производство на психотропни и упойващи вещества. Синтетичните наркотици, като например амфетамин и екстази, които се произвеждат незаконно са изцяло синтетични.

Химическите вещества, които могат да бъдат използвани за незаконното производство на наркотични вещества, се използват в много производствени процеси; те се произвеждат или получават като странични продукти, а фирмите могат да търгуват с тях. Винаги съществува риск за отклоняване на химически вещества към незаконно производство на наркотици, поради което в световен мащаб се осъществява контрол върху законната търговия с тези вещества.

Основата за контрол върху двадесет и петте химически вещества в международното право е чл. 12 на Конвенцията на ООН от 1988 г. а националното законодателство включва закона и Наредба за контрол на прекурсорите, която е разработена в съответствие със законодателството на ЕС в тази област.

Освен двадесет и петте химически вещества, които се контролират понастоящем, броят на прекурсорите, които се използват при незаконното производство на наркотици непрекъснато расте.

Със закона се създава **Национален съвет** по наркотични вещества, като над ведомствен орган на подчинение на Министерски съвет, който провежда държавната политика срещу злоупотребата с наркотици и борбата с наркотрафика. **Национална служба по наркотичните вещества** към Министерство на здравеопазването и **инспектори по наркотичните вещества към РЦЗ** осъществяват контрола на територията на страната.

В съответствие със закона **Националният съвет по наркотичните вещества** /НСНВ/ е колективен орган, председателстван от министъра на здравеопазването. Негови заместници са главният секретар на МВР и заместник министър на правосъдието. Членове са представители на Президента на Република България, Върховния касационен съд, Върховния административен съд, Върховна касационна прокуратура, Специализираната следствена служба и други заинтересовани министерства и ведомства. Председателят назначава Секретар, чиято работа се подпомага от Секретариат.

За изпълнение на държавната политика са създадени Общински съвети по наркотичните вещества, чиито функции и задачи се определят с правилник за организацията и дейността на националния съвет. Важна роля тези съвети могат да имат при обединяването на всички усилия и привличането на специалисти на местно ниво.

**Националната служба по наркотични вещества** към Министерство на здравеопазването е националният компетентен орган за контрол върху всички дейности с наркотични вещества и техни препарати, посочени в Приложения 1, 2 и 3 от закона за медицински и научни цели. Службата подпомага министъра на здравеопазването при осъществяването на контрол по изпълнението на задълженията, произтичащи от международни договори.

#### **Националният Център по наркомании**

Националният Център по наркомании е орган за координация и методическо ръководство по проблемите на превенцията, лечението, намаляването на здравните щети и рехабилитацията на лица,



злоупотребяващи и зависими към наркотични вещества. Също така, центърът изпълнява ролята на орган за специализиран контрол на лечебната дейност и експертен орган в областта на наркоманиите.

### **Междуведомствена комисия за контрол на прекурсорите към министъра на икономиката и енергетиката**

Комисията издава лицензи и удостоверения за регистрация за дейности с прекурсори, както и разрешения за износ и внос на тези химически вещества. Междуведомствената комисия за контрол на прекурсорите е национален компетентен орган за контрол върху всички дейности с прекурсори, в съответствие с член 12 на Конвенцията на ООН от 1988 г.

### **Правоприлагащи органи за ограничаване на наркотрафика**

Правоприлагащите органи, ангажирани с борбата срещу незаконния трафик и разпространение на наркотици в България, са *Министерство на вътрешните работи* и *Агенция "Митници"* към Министерство на финансите.

Съгласно Закона за МВР, Специализираните служби на МВР, които изпълняват задачи по противодействие на трафика на наркотични вещества са:

**-Национална служба "Сигурност"**

**-Национална служба "Полиция"**

**-Национална служба "Борба с организираната престъпност"**

**-Национална служба "Гранична полиция"**

**-Служба "Сигурност – военна полиция и военно контра-разузнаване" към министъра на отбраната.**

Българските **митнически органи**, в съответствие със своите правомощия, организират и осъществяват дейността по предотвратяване и разкриване на незаконния трафик на наркотични вещества и прекурсори. На централно ниво е създаден отдел "Митническо разузнаване и разследване на наркотрафика". На териториално ниво във всички митници в страната действат аналогични *специализирани отдели за борба с наркотрафика*, които са структурирани в "**Митническо разузнаване**" и "**Специализирани групи**", пряко подчинени на началниците на митниците в страната.

Важно отношение към работата на фармацевтите имат **редът за издаване на лицензи за работа с наркотични вещества** за медицински цели и условията и редът за предписване и отпускане на лекарства, съдържащи наркотични вещества.

Съгласно закона всички дейности свързани с наркотични вещества могат да се осъществяват само от лицензирани юридически лица. Разрешителните за употреба, производство, внос и износ на наркотични вещества и техните препарати за медицински цели се издават от **Национална служба** по наркотиците към Министерство на здравеопазването при определените от закона условия.

Лицензия се издава в случаите, когато наркотичните вещества се използват за медицински и ветеринарно-медицински цели. Лицензията за медицински цели се издава само на физически и юридически лица, които са получили разрешение за производство или търговия на едро с лекарства. Отпускането на наркотични вещества се извършва от аптеки, които са открити по реда на закона и са получили лиценз за търговия на дребно и съхраняване на наркотичните вещества.

В лицензията се посочват:

- името, седалището и адресът на управление на лицензианта;
- видът на дейностите и срокът на лицензията;
- адресът на сградите, видът на помещенията, в които се произвеждат, преработват или съхраняват наркотични вещества и прекурсори, както и изискванията за тяхната безопасност;
- списъкът на наркотичните вещества;
- списъкът на прекурсорите;
- видът на отчетността;
- лицето, носещо отговорност за изпълнението на задълженията, предвидени в лицензията.

Националната служба по наркотични вещества отнема лицензията в следните случаи:

- при нарушаване на изискванията на закона;
- при неспазване на условията, определени в лицензията;
- след установяване на неверни данни при издаването;

- при образувано предварително производство за умишлено престъпление от общ характер или при влязла в сила присъда за такова престъпление;
- при поискване от друга държава във връзка с молба за правна помощ при разследване, наказателно преследване или съдебна процедура срещу лицето в чужбина.

Редът и начинът за издаване и отнемане на лицензи, воденето на документацията и отчетността на наркотичните вещества и техните препарати са описани в самостоятелни подзаконови документи.

При внос и износ на наркотични вещества за всяка партида се изисква разрешително, издадено от Националната служба. Срокът на действие на разрешителното е 3 месеца от издаването му.

Производителите и търговците на едро са длъжни да изготвят **баланс** за всяко тримесечие и в края на всяка календарна година за получените, доставените и наличните в началото и в края на периода количества наркотични вещества и прекурсори. В срок до 15 дни след края на всяко тримесечие, производителите представят в Националната служба при МЗ **отчет** за произведените, преработените, продадените, внесените, изнесените и наличните количества.

В закона и наредбите към него са описани всички специални изисквания към съхранение, предписване, отпускане, отчетност, контрол и реклама на лекарства, съдържащи наркотични вещества.

Изискванията към опаковката на лекарствата е в зависимост от съдържанието на упойващи вещества – диагонално маркиране с две червени ленти, а за психотропните вещества – с две сини ленти. На опаковката задължително трябва да е написано, че се употребява само по лекарско предписание.

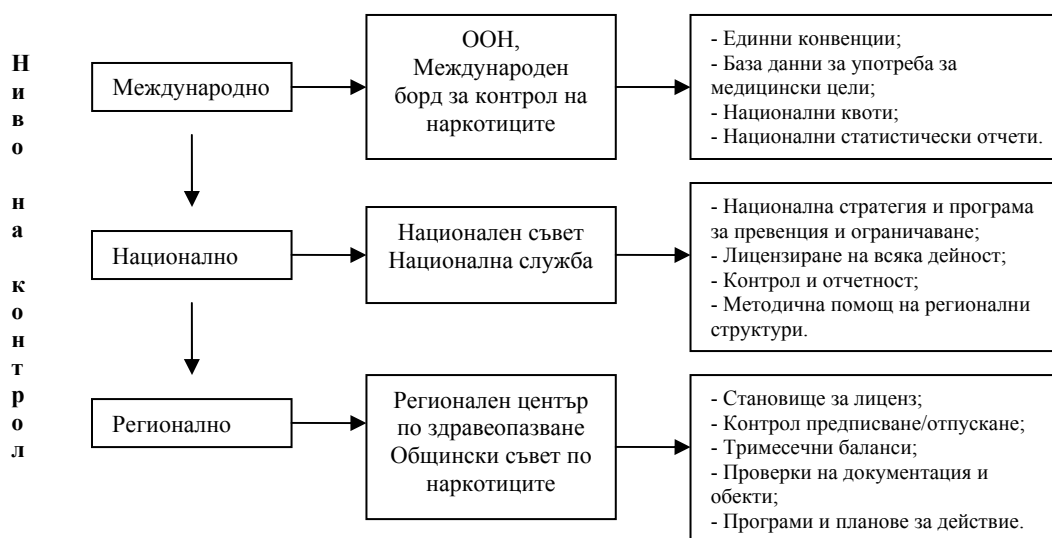
Международните ангажименти от името на българското правителство се изпълняват от Националната служба към Министерство на здравеопазването, като тя изготвя и представя на Международния съвет за контрол на наркотиците:

- 1) годишни статистически отчети за произведените, преработените, продадените в страната, съхранявани, внесени и изнесени количества;
- 2) годишни статистически отчети за количествата иззети и унищожени растения и наркотични вещества – обект на незаконен трафик;

3) годишни планови оценки за количествата наркотични вещества за медицински и научни цели;

4) тримесечни статистически отчети за внос и износ на наркотични вещества.

#### Процедура за контрол на наркотични вещества за медицински цели



#### ДЪРЖАВНА ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НАРКОМАНИИТЕ

Съгласно закона всеки български гражданин има право на свободен достъп до всички държавни програми за намаляване на търсенето на наркотични вещества, както и право на профилактика, лечение и рехабилитация при зависимост или злоупотреба с наркотични вещества.

В съответствие със закона е разработена **Национална стратегия за борба с наркотиците**. Тя очертава рамката за действие и постигането на стратегически цели, като е допълнена от **План за действие**, в който се посочват конкретни задачи и срокове. Стратегията полага началото на труден, но изключително важен преход в гражданското общество, в резултат на който съвместните усилия на отделните министерства, ведомства, неправителствени организации и обществото ще прераснат в стратегическо взаимодействие. С оглед на разработването на такъв подход стратегията включва следните 4 ключови съставни елемента:

-Усъвършенстване разработването и провеждането на балансирана политиката в областта на наркотиците;

-Създаване на стратегическа координация;

-Подобряване на информационния обмен;

-Провеждане на политика на местно ниво – укрепване на ролята на общинските съвети по наркотични вещества.

#### ГЛОБАЛНИ ЦЕЛИ

**Цел 1.** Ограничаване употребата на наркотични вещества чрез осигуряване на ефективно лечение и превенция;

**Цел 2.** Намаляване на предлагането на незаконни наркотични вещества чрез повишаване на ефективността на правоприлагащите органи;

**Цел 3.** Намаляване на обема на незаконната търговия с химически вещества (прекурсори), използвани при незаконното производство на наркотици;

**Цел 4.** Създаване на национално звено за оперативна информация по наркотиците, което да подпомага работата на националните и международни институции, ангажирани с борбата срещу незаконния трафик на наркотици;

**Цел 5.** Осигуряване на ефективно ръководство и координация на политиката по наркотиците и изграждане на ефективни информационни системи.

Статистика на основните видове наркотични вещества, заловени от службите на Министерство на вътрешните работи

Вид наркотик [кг]	1999 г.	2002 г.	2004 г.
Хероин	29,5	206	54
Кокаин	15,2	2,4	3,6
Канабис	1 018,3	2 168,5	21 503
Синтетични (екстази, амфетамини и др.)	61,7	189,5	209,9
Опиум	4,5	-	1 715
Хашиш и хашишово масло	-	8	17,6

Статистика на основните видове наркотични вещества, заловени от митническата администрация

Вид наркотично вещество [кг]	1999 г.	2002 г.	2004 г.	Общо количество
Хероин [кг]	262	1 861	1 494	3 617
Кокаин [кг]	13	2.6	9	24.6
Канабис [кг]	0.02	687	446	1 133.02
Синтетични [кг]	992 табл.	4.7+10 822 табл.	56	60.7+11814 табл.

Статистика на прекурсорите, заловени от митническата администрация и службите на МВР

	1999 г.	2002 г.	2004 г.	Общо количество
Прекурсори [л.]	2 278	13 088	285	15 561
Оцетен анхидрид [л.]	2 233	9 891	--	12 124
P2P /ВМК/ /л./	45	31	285	361
Ефедрин /кг/	--	1.034	50	51.034

Водещият по масовост наркотик е марихуаната според представително проучване от 2000 г. Повече от 24% от учениците от средния курс на софийските училища поне веднъж са опитвали канабис. Това е 3-кратно увеличение в сравнение с 1995 г. (9.2%).

Наркотичното вещество, представляващо най-сериозна опасност за общественото здраве е хероинът, който през последните 5-6 години е бил причина за над 90% от случаите на търсене на лечение в специализираните звена. Най-често, в около и над 75% от случаите на злоупотреба през същия период, той е приеман венозно. Средната възраст на търсещите лечение по повод злоупотреба с хероин за периода 1995-2001 г. е спаднала от 24.7 на 22.5 г.

Особено опасна тенденция е ранното започване на злоупотребата с този сериозен наркотик, като средната възраст на първа употреба на хероин спада от 21.4 на 18.8 години за последните 7 години.

Националната програма за превенция, лечение и рехабилитация на наркоманиите изисква въвеждането в практиката и разрешаването за употреба в България на съвременни лекарства – **опиеви агонисти** като: метадон, ЛААМ, бупренорфин, субститол, както и **опиеви антагонисти** – налтрексон.

Отговорност за тази дейност има Министерство на здравеопазването, чрез дирекция "Национална здравна политика" и Националната служба по наркотичните вещества. Понастоящем чрез държавно финансирани програми се прилага заместителна терапия за отказване от употреба на наркотици на всички зависими лица потърсили компетентна лекарска помощ. В последните години са въведени в практиката различни лекарства: Метадон – 2001; Субститол – 2002; Налтрексон – 2002; ЛААМ и Бупренорфин – 2003 и т.н.